

*О.О. БОЙКО, асистент
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету*

Вплив виробничих факторів на рентабельність соевиробництва в Україні

Постановка проблеми. Українське соєвиробництво, хоч і бере початок з кінця ХХVIII ст., але стало тенденцію до розширення набуває лише нині, коли з'явилися скоростиглі сорти сої, сучасні агротехнології, розвивається переробна промисловість та є попит як на сировину, так і на продукти її переробки. Однак за наявності всіх передумов прибутковості цієї галузі, її незадовільний стан є однією з нерозв'язаних проблем розвитку агропромислового комплексу. Недостатній рівень ефективності та конкурентоспроможності виробництва даного виду продукції стримує розвиток соєопродуктового підкомплексу України, створює перешкоди до формування повноцінного внутрішнього ринку сої та продуктів її переробки. Викладене доводить безперечну своєчасність і актуальність проведення аналізу економічної ефективності виробництва сої з урахуванням природно-кліматичних та ресурсних факторів виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічній ефективності виробництва культури та проблемам формування її ринку присвячені роботи О.В. Беляєва [3], М.В. Калінчика [6], О.Г. Заболотного [4] та інших авторів. Питання агротехнічного характеру, біологічного потенціалу сої, економічних характеристик її сортів досліджували такі українські вчені, як А.О. Бабич [1], А.А. Бабич-Побережна [2], В.Ф. Петриченко [7], В.І. Заверюхін [5] й ін. Сучасний стан функціонування галузі та економічний розвиток підприємств-виробників сої в ринкових умовах вивчала Т.В. Устік [8,9]. Із зарубіжних авторів науковий інтерес представляють роботи D.R. Berglund [11]. Проте вра-

ховуючи період бурхливого розвитку соєвиробництва в Україні та процеси євроінтеграції й глобалізації вітчизняної економіки, взаємозв'язок і взаємовплив цих явищ потребує гнучкого пристосування організаційно-економічних засад до факторів, які визначають кон'юнктуру ринку, та потребує повнішого вивчення проблеми забезпечення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції як на державному, так і на внутрішньогосподарському рівнях.

Мета статті – дослідити вплив найважливіших виробничих факторів на ефективність виробництва та реалізації сої в умовах регіону порівняно із загальнодержавним рівнем.

Виклад основних результатів дослідження. Соя є цінною олійною і високобілковою культурою. Амінокислотний склад соєвого білка найбільш збалансований серед усіх джерел рослинних білків та нагадує за деяким винятком склад високоякісних тваринних білків. Завдяки цьому соя займає перше місце в світі як за площею посіву, так і валовим збором зерна серед однорічних зернобобових та олійних культур [10].

Привабливість сої як перспективної сільськогосподарської культури для вирощування в кожному сільськогосподарському підприємстві, регіоні й державі в цілому пов'язана не з натуральними показниками аграрного виробництва, а, передусім, із фінансовими результатами соєвиробництва.

Одним з основних таких результатів є дохід (виручка) від реалізації сої. В умовах нарощування обсягів виробництва культури в натуральних одиницях закономірною тенденцією є також збільшення доходу від її реалізації, а також зростання прибутку (табл. 1).

1. Основні фінансові показники ефективності виробництва та реалізації сої в Україні в 2007-2011 роках

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	Відхилення 2011/2007		
						Абсол.	Темп росту, %	Темп приросту, %
Виручка від реалізації, млн грн	781,6	835,0	1438,8	2674,3	3626,1	2 844,5	463,93	363,93
Собівартість реалізації, млн грн	649,2	824,5	1073,2	2297,6	2922,9	2 273,7	450,23	350,23
Прибуток від реалізації, млн грн	132,4	10,5	365,6	376,7	703,2	570,8	531,12	431,12
Рентабельність, %	20,4	1,3	34,1	16,4	24,1	3,7	118,14	18,14

Джерело: Складено автором за даними форми 50–сг, Державна служба статистики України.

Аналіз таблиці 1 показує строкатість показників економічної ефективності виробництва та реалізації сої, що багато в чому зумовлено закупівельною ціною на продукцію й собівартістю її виробництва, яка з року в рік зростає. Це пов'язано з подорожчанням матеріально-технічних ресурсів, підвищенням заробітної плати й оплати послуг, що є закономірним і властивим для всіх олійних культур. Проведені розрахунки показують, що в результаті вищих темпів росту виручки порівняно з темпами росту собівартості, починаючи з 2008 року, в

Україні простежується зростання прибутку від реалізації сої. Його обсяг досягнув у 2011 році позначки 703,2 млн грн, що в 4,3 раза більше порівняно з 2007 роком.

Загальнодержавні тенденції зростання економічної ефективності соєвиробництва знаходять своє відображення і в результатах діяльності аграрних підприємств Вінницької області. Тут простежується досить стабільне зростання доходу й прибутку від реалізації сої, починаючи з 2008 року. Рентабельність також має загальну тенденцію до поліпшення (табл. 2).

2. Основні фінансові показники ефективності виробництва та реалізації сої у Вінницькій області в 2007–2011 роках

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	Відхилення 2011/2007		
						Абсол.	Темп росту, %	Темп приросту, %
Виручка від реалізації, млн грн	47,8	47,2	98,4	230,7	359,8	312,0	752,72	652,72
Собівартість реалізації, млн грн	42,0	57,2	92,2	176,0	299,2	257,2	712,38	612,38
Прибуток від реалізації, млн грн	5,8	-10,0	6,2	54,7	60,6	54,8	1044,83	944,83
Рентабельність, %	13,9	-17,5	6,7	31,0	20,3	6,4	146,04	46,04

Джерело: Складено автором за даними форми 50–сг, Державна служба статистики України.

Порівнюючи рентабельність соєвиробництва в Україні та Вінницькій області, можна зазначити позитивну тенденцію до поступового наближення цього показника в досліджуваному регіоні до вищих показників рентабельності загальнодержавного рівня.

Тоді як у 2007–2009 роках рентабельність сої на Вінниччині значно відставала від аналогічного показника по Україні, то в 2010 році регіональні виробники одер-

жали набагато вищі показники відносної прибутковості.

Звичайно, рентабельність сої залежить від численних факторів, оскільки її розраховують як відношення валового прибутку до собівартості реалізації. Найбільш впливовими чинниками, що визначають рівень рентабельності будь-якої сільськогосподарської культури, є фактори: виробничі (виробнича собівартість, урожайність тощо); ринкові

(ціна реалізації); змішані – повна собівартість, що включає в себе як собівартість виробництва (виробничий чинник), так і витрати, пов'язані з процесом реалізації продукції (ринковий чинник).

З метою встановлення залежності рентабельності виробництва сої від основних чинників впливу здійснимо групування сільськогосподарських підприємств за рів-

нем рентабельності. Для порівняння впливу різних факторів на економічну ефективність соєвиробництва в Україні й у Вінницькій області побудуємо порівняльні таблиці.

Передусім оцінимо вплив виробничих факторів на рентабельність соєвиробництва в Україні та досліджуваному регіоні (табл. 3).

3. Оцінка впливу виробничої собівартості на рівень рентабельності виробництва сої в Україні та у Вінницькій області в 2011 році

Україна			Вінницька область		
Групи за рентабельністю сої, %	Кількість підприємств у групі	Виробнича собівартість 1 ц, грн	Групи за рентабельністю сої, %	Кількість підприємств у групі	Виробнича собівартість 1 ц, грн
До 25	348	77,50	До 25	19	307,20
Від 24,9 до 0	662	128,61	Від 24,9 до 0	37	226,64
0,1-25	703	173,76	0,1-25	57	209,77
25,1-50	508	223,56	25,1-50	37	178,43
50,1-75	241	273,11	50,1-75	33	147,05
75,1-100	110	322,98	75,1-100	21	128,16
Понад 100	169	465,40	Понад 100	44	110,92
Усього	2741	189,51	Усього	248	186,17
Рівняння регресії		$Y=0,0013x^2-1,072x+186,95$	Рівняння регресії		$Y=0,0008x^2-0,8037x+150,9$
Коефіцієнт кореляції		$R = 0,9858$	Коефіцієнт кореляції		$R = 0,9807$

Джерело: Групування здійснено автором на основі даних форми №50–сг по сільськогосподарських підприємствах України.

Проведене групування сільгосппідприємств України, які займаються виробництвом сої, показало, що більшість із них у 2011 році мали позитивну рентабельність (1731, або 63,15% усіх досліджених підприємств). При цьому 169 аграрних підприємств, або 6,17% тих, які вирощують сою, досягли рентабельності даної культури понад 100%.

Серед аналогічних підприємств Вінницької області більшість у 2011 році також мали позитивну рентабельність виробництва сої (192, або 77,4%, усіх досліджених підприємств). При цьому 44 аграрних підприємства, або 17,7%, досягли рентабельності даної культури понад 100%.

У результаті групування встановлено, що рентабельність сої досить сильно залежна від виробничої собівартості, зі зменшенням якої спостерігається майже лінійне зростання показника рентабельності культури. Така залежність простежується як у цілому по Україні, так і по Вінницькій області.

Рівняння регресії, що описує дану залежність в Україні, має вигляд:

$$Y=0,0008x^2-0,8037x+150,9,$$

де y – рівень рентабельності сої, %;

x – виробнича собівартість 1 ц сої, грн.

Рівняння даної залежності по Вінницькій області становить:

$$Y=0,0008x^2-0,8037x+150,9.$$

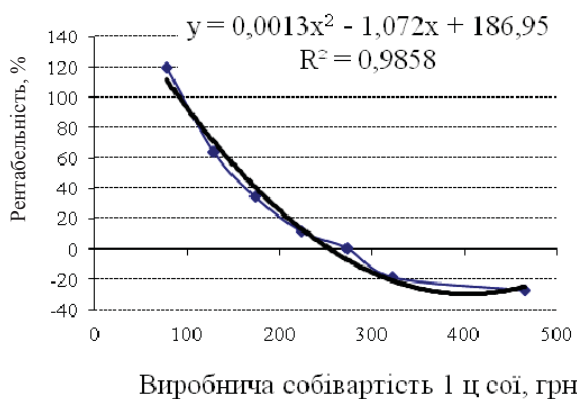
Коефіцієнт кореляції, що характеризує ступінь залежності рентабельності сої від її виробничої собівартості, по Україні – 0,9858, а по Вінницькій області – 0,9807. Таке їхнє значення доводить про дуже високу щільність зв'язку між дослідженими показниками і про дещо вищу залежність цих показників по Україні порівняно з Вінниччиною (рис. 1).

Серед інших економічних факторів рентабельність соєвиробництва може бути залежною також від урожайності сої (табл. 4).

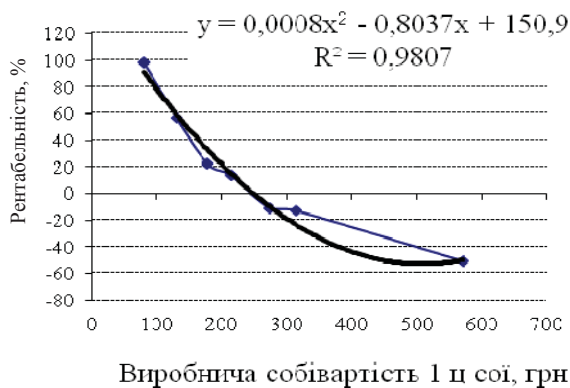
У результаті групування встановлено, що рентабельність сої у підприємствах України досить високозалежна від урожайності даної

культури. З підвищенням урожайності сої спостерігається поступове збільшення показника рентабельності. Але слід зауважити,

що по Вінницькій області залежність між цими показниками дещо менша.

а)

б)

Рис. 1. Залежність рентабельності виробництва сої від виробничої собівартості 1 ц сої в Україні (а) та у Вінницькій області (б)

Джерело: Побудовано автором на основі даних форми №50–сг по сільськогосподарських підприємствах України.

4. Оцінка впливу врожайності на рівень рентабельності сої в Україні та Вінницькій області у 2011 році

Україна			Вінницька обл.		
Групи за рентабельністю сої, %	Кількість підприємств у групі	Урожайність, ц/га	Групи за рентабельністю сої, %	Кількість підприємств у групі	Урожайність, ц/га
До 25	348	8,4	До 25	19	9,4
Від 24,9 до 0	662	14,3	Від 24,9 до 0	37	13,7
0,1-25	703	18,0	0,1-25	57	16,4
25,1-50	508	22,1	25,1-50	37	18,6
50,1-75	241	25,9	50,1-75	33	21,4
75,1-100	110	30,0	75,1-100	21	24,2
Понад 100	169	37,4	Понад 100	44	29,8
Усього	2741	20,3	Усього	248	18,3
Рівняння регресії		$Y = -0,0942x^2 + 6,394x - 64,604$	Рівняння регресії		$Y = -0,0988x^2 + 7,8907x - 90,476$
Коефіцієнт кореляції		$R = 0,9108$	Коефіцієнт кореляції		$R = 0,774$

Джерело: Групування здійснено автором на основі даних форми №50–сг по сільськогосподарських підприємствах України.

Рівняння регресії, що описує дану залежність в Україні, має вигляд:

$$Y = -0,0942x^2 + 6,394x - 64,604,$$

де y – рівень рентабельності сої, %;

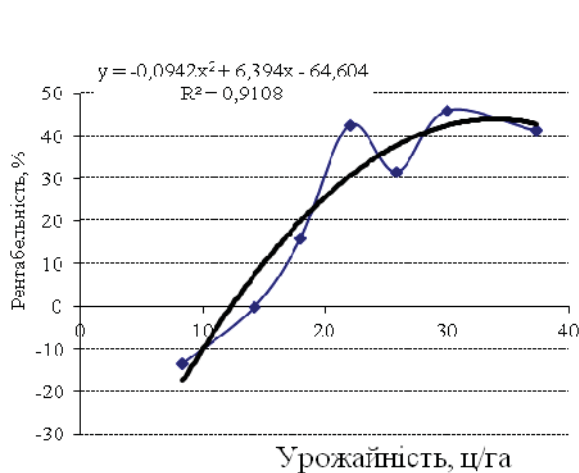
x – урожайність сої, ц/га.

Рівняння даної залежності по Вінницькій області:

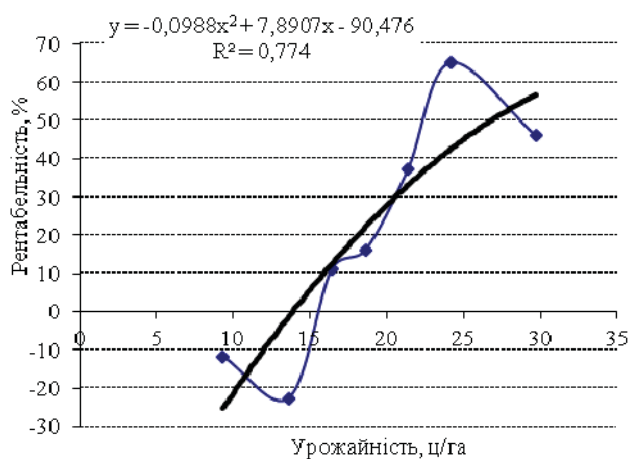
$$Y = -0,0988x^2 + 7,8907x - 90,476.$$

Коефіцієнт кореляції, що характеризує ступінь залежності рентабельності сої від її врожайності, по Україні становить 0,9108, по Вінницькій області – лише 0,774. Така

їхня відмінність доводить про неоднакові врожайності в різних регіонах. Так, на Вінниччині висока урожайність досягається переважно за рахунок внесення значної кількості добрив, що підвищує виробничу собівартість і тим самим знижує рентабельність. Натомість у степових регіонах країни врожайність вища навіть без додаткового внесення добрив, тому загальна залежність рентабельності сої від її врожайності по Україні вища порівняно з залежністю у Вінницькій області (рис. 2).

а)

б)

Рис. 2. Залежність рентабельності сої від урожайності в Україні (а) та Вінницькій області (б)

Джерело: Побудовано автором на основі даних форми №50—сг по сільськогосподарських підприємствах України.

Висновки. Досліджено вплив найважливіших виробничих факторів на ефективність виробництва та реалізації сої в умовах регіону порівняно із загальнодержавним рівнем, що дало змогу зробити відповідні висновки:

Порівняльні фінансові показники ефективності виробництва та реалізації сої за 2007–2011 роки показують у цілому прибутковість галузі. Значна строкатість показника рентабельності в розрізі років доводить скоріше про недосконалість функціонування господарюючих структур та їхню економічну нестійкість.

У результаті групування встановлено, що рентабельність сої дуже залежна від виробничої собівартості. Адже зі зниженням останньої спостерігається майже лінійне зростання показника рентабельності культури. Така залежність спостерігається як у цілому по Україні, так і по Вінницькій області. Також встановлено, що беззбитковість галузі досягається при врожайності понад 13 ц з 1 га, нижче цього показника соєвиробництво збиткове. Аналіз залежності економічної ефективності виробництва від факторів впливу на неї (урожайності, собівартості) виявив тісні зв'язки між досліджуваними факторами.

Список використаних джерел

1. *Бабич А.О.* Сучасне виробництво і використання сої / А. О. Бабич— К.: Урожай, 1993. — 432 с.
2. *Бабич А.* Соевый пояс і розміщення виробництва сортів сої в Україні / А. Бабич, А. Бабич-Побережна // Пропозиція. — 2010. — № 4. — С. 52–56.
3. *Беляєв О. В.* Ринок сої та продукції її переробки в Україні / О. В. Беляєв //Зб. наук. праць Луганського держ. аграр. ун-ту; за ред. В.Г. Ткаченко. — Луганськ: Вид-во «Елтон», 2002.-№14(26).- 446 с.
4. *Заболотний О. Г.* Проблеми підвищення ефективності виробництва сої і технології її переробки : моногр. / О. Г. Заболотний. — Вінниця : Книга-Вега, 2006. — 168 с.
5. *Заверюхин В.И.* Производство и использование сои / В.И. Заверюхин, И.Л. Левандовский. — К.: Урожай, 1988. — 112 с.
6. *Формування ринку сої та продуктів в Україні/* М.В. Калінчик, М.М.Ільчук, О.В. Беляєв та ін.—К.: Нічлава, 2007. — 198 с.
7. *Петриченко В.Ф.* Виробництво та використання сої в Україні / В.Ф. Петриченко// Вісн. аграр. науки: Науково-теоретичний журнал Української академії аграрних наук. — 2008.—№3. — С.24–27.
8. *Устік Т.В.* Економічна оцінка сучасного стану ринку сої / Т. В. Устік // Розвиток наукових досліджень 2008: матеріали четвертої міжнар. наук.—практ. конф. — Полтава: Вид-во “ІнтерГрафіка”, 2008. — т.15. — С.104–107.
9. *Устік Т.В.* Шляхи вдосконалення економічного розвитку підприємств—виробників сої в умовах ринку [наукове видання] / Т.В. Устік. — Суми: ВВП «Мрія», 2009 — 48 с.
10. *Фролов В.* Соя: плюсы и минусы / В. Фролов, Н. Сарбатова, О. Сычёва // Животноводство России. — 2007. — № 11. — С. 54–55.
11. *Berglund D.R.* Soybean production. NDSU / Berglund D.R., Helms T.C. // Extension service, march 1992. — 8 p.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2012 р.
